

Medborgarforskning – ett verktyg för att övervaka fästingar och de sjukdomar de sprider

Anna Omazic, Avdelningen för kemi, miljö och fodersäkerhet, Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA)

Zoonotiska sjukdomar – sjukdomar som kan spridas mellan djur och människor – har stor inverkan på människors hälsa. Enligt världshälsoorganisationen är mer än 70 procent av våra humana sjukdomar zoonoser och 14 miljoner människor dör varje år till följd av zoonotiska sjukdomar. Dessa sjukdomar påverkar även djurens hälsa, vilket leder till minskad produktivitet och ökad dödlighet. Fästingar är bärare av smittämnen (vektorer) för många zoonotiska sjukdomar och de spelar därför en viktig roll för djur- och folkhälsan. Många fästingarter gynnas av klimatförändringen. Fler fästingar som är aktiva under en längre period av året innebär ökad risk för att djur och människor ska drabbas av fästingburna sjukdomar. Det förändrade klimatet gör också att fästingar kan etablera sig på nordligare breddgrader, vilket ökar risken för introduktion av fästingburna sjukdomar i norra Sverige. Klimatförändringen skapar också möjligheter för att nya exotiska fästingarter kan påträffas i Sverige och orsaka sjukdomar som hittills inte förekommit i landet.

EU-projektet IDAlert (<https://idalertproject.eu/>) har som mål att uppnå en aktuell och effektiv beredskap för spridning av infektionssjukdomar i Europa. I Sverige har vi valt att ta hjälp av medborgarforskning för att öka beredskapen för fästingburna sjukdomar genom att övervaka förekomst av exotiska fästingarter. Metoder som vanligtvis används för att övervaka fästingpopulationen kan endast utföras lokalt, är resurskrävande och saknar ofta möjligheten att omedelbart dela data, vilket gör det svårt för myndigheter och beslutsfattare att snabbt kunna reagera på nya hot. Genom medborgarforskning, där vi nyttjar kraften i allmänhetens deltagande för att samla in data, kan forskare snabbt få värdefull information från stora geografiska områden, och data som snabbt kan omvandlas till underlag för åtgärder.

Under 2018 och 2019 pågick en insamling av fästingar, utförd av medborgare, för att studera fästingarnas utbredning i norra Sverige. Resultaten visade att populationen av vanlig fästing är utbredd i hela norra Sverige och att populationen av tajgafästing hade ökat längs norrlandskusten. Tajgafästingen utmärker sig genom att den kan vara bärare av TBE-virustyper som kan ge mycket allvarliga symtom hos människa. Hittills har vi dock inte kunnat påvisa TBE-virus i de insamlade fästingarna. Idag pågår en ny övervakningsstudie av tajgafästingen med hjälp från medborgare. Preliminära resultat visar att arten dominerar längs norrlandskusten. Kunskap om utvecklingen av fästingpopulationen i nya områden är viktig för att kunna informera befolkningen och bidra med förebyggande åtgärder gällande fästingburna sjukdomar.

Under 2018 rapporterade medborgarna också ett 40-tal fynd av flyttfågelfästingen. Det är en exotisk art som kan lifta med flyttfåglar från Afrika, Asien och södra Europa till norra delar av Europa. Den kunde överleva och söka sig till en ny värd, ofta hästar och nötkreatur, på grund av den extremt varma och torra sommaren som rådde i Sverige 2018. Flyttfågelfästingen kan vara bärare av krim-kongo blödarfebervirus, som orsakar allvarlig sjukdom hos människa. Molekylära analyser av fästingarna kunde emellertid visa att de inte var bärare av viruset. Händelsen belyser att situationen gällande vektorer kan förändras när förutsättningarna är de rätta. Fortsatt övervakning av exotiska fästingfynd är en viktig del i arbetet för att i tid hitta smittämnen som kan orsaka allvarlig sjukdom hos djur och människor.

Verktyget Rapportera Fästing (<https://rapporterastfasting.sva.se/reporttick>) lanserades 2023 och syftar till att medborgare i Sverige aktivt ska rapportera fynd av fästingar. Under första året rapporterades 20 000 fästingfynd, vilket bidrog till värdefull information om både inhemska och exotiska fästingarter. Ett exempel från årets övervakning är ett fynd av brokig färfästing som upptäcktes för första gången i Sverige. Återkoppling om resultat till allmänheten under pågående insamling är en viktig del för att upprätthålla aktiviteten och bidra till samhällsutbildning inom området. Fortsatt användning och utveckling av verktyget ger möjlighet att samla in stora mängder data under långa tidsperioder och bidrar därmed till en robust och hållbar övervakning av fästingarter.